

نگاهی اجمالی به سیر تاریخی انتشار مطبوعات در استان زنجان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
علی قشمی

امروزه یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی در هر کشوری با نظام رسانه‌ای و وسایل ارتباط جمعی آن جوامع سنجیده می‌شود و در این میان نقش و اهمیت مطبوعات نیز انکارناشدنی است. از همین رو، مطالعه تاریخ مطبوعات یک منطقه می‌تواند نمایانگر رشد و توسعه مدنی آن منطقه باشد. از سوی دیگر با مطالعه تاریخ مطبوعات یک منطقه می‌توان به شناختی هر چند محدود نسبت به تاریخ، فرهنگ و هویت آن سرزمین دست یافت؛ چرا که بسیاری از تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در رسانه‌ها انعکاس یافته و دورنمایی از آنها مورد توجه قرار می‌گیرد. حتی عدم انتشار و توقیف مطبوعات نیز به لحاظ تاریخی دارای پیام است. گذشته از آن با مطالعه تاریخ مطبوعات یک سرزمین می‌توان به شناخت فرهنگیان و اهالی علم و اندیشه روزگاران گذشته دست یافت.

نیاز به اطلاعات، آگاهی و خبر یکی از نیازهای اساسی و بنیادین زندگی اجتماعی انسان به‌شمار می‌آید. در دوره‌های پیش از چاپ، انتقال این اخبار و اطلاعات از طریق رسانه‌های میان‌فردی صورت می‌گرفت؛ مثلاً جارجیان در تمدن‌های اولیه، اطلاعات و اخبار لازم را از طریق جار زدن به مردم می‌رساندند. در واقع نقش مطبوعات را در عصر مدرن، جارجیان در قرون گذشته انجام می‌دادند. پیوند مدرنیته با وسایل ارتباط جمعی ناگسستگی است چرا که با صنعتی شدن و رشد و گسترش شهرها و تبدیل جوامع سنتی به جوامع مدرن و توده‌ای، رسانه‌های میان‌فردی و سنتی قادر به پاسخگویی مطالبات و نیازهای این جوامع در سطح کلان نبودند و در بستر نیازها و مطالبات جدید جوامع مدرن، وسایل ارتباط جمعی (مطبوعات، رادیو، تلویزیون و...) شکل گرفته و گسترش یافتند.

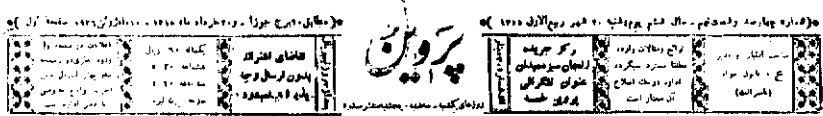
با این استدلال، مطالعه تاریخ مطبوعات استان زنجان ضروری به نظر می رسد چرا که در پرتو این مطالعه و تحقیق می توان فراز و نشیب های تاریخی این استان را در طول تاریخ شکل گیری مطبوعات بررسی کرد تا شناختی هر چند نسبی و محدود نسبت به گذشتگان و گذشته ها به دست آید. همچنین می توان تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را در سایه انتشار و عدم انتشار مطبوعات پیگیری کرد.

مطبوعات استان زنجان دارای تاریخی هفتادوسه ساله است که نقطه آغاز آن اسفند ۱۳۰۹ است. روزنامه نگاران و فعالان مطبوعاتی بسیاری در طی این دوره همت کرده و چرخ مطبوعات را به حرکت در آورده اند. این تاریخ هفتادوسه ساله دارای فرازونشیب ها و سایه روشن های بسیاری است که بی گمان به مطالعه و تحقیق فراوان و زمانبر نیاز دارد. در این مقاله تنها به تحلیل آماری - توصیفی مطبوعات استان زنجان از ۱۳۰۹ تا ۱۳۸۲ پرداخته شده است.

شکل گیری مطبوعات در استان زنجان

اولین نشریه استان زنجان در روز دوشنبه ۱۹ اسفند ۱۳۰۹ برابر با ۱۹ شوال ۱۳۴۹ و ۹ مارس ۱۹۳۱ متولد شد. زمانی که نخستین نشریه زنجان انتشار یافته، ۳۰۹ سال از پیدایش روزنامه در غرب ۱ و ۹۴ سال از پیدایش روزنامه در ایران ۲ می گذشت. میرزا عیسی قانون خواه (ناصرالمه) با انتشار هفته نامه پروین خمسه در حقیقت اولین گام را برای ورود به عرصه مطبوعات برداشت. پروین خمسه با شش سال انتشار مداوم خود طولانی ترین عمر مطبوعاتی را در دوره قبل از انقلاب اسلامی به خود اختصاص داد. این نشریه هر هفته در سه شماره به طور مرتب منتشر می شده است. پس از گذشت حدوداً ۱۰ سال از تعطیلی هفته نامه پروین خمسه دومین نشریه استان زنجان با نام آذر و به مدیریت منوچهر سعید وزیری در بهمن ماه ۱۳۲۴

تصویری از صفحه اول هفته نامه «پروین خمسه»

اخبار داخله

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

اگامی

ایرانیان که برای همی دانی منجسی برنی منجسی ناهان منجسی ماکینو وگر های ازجیب منی گره ضروری محاسباتیای بیول خلدت بر موسسات فرنگ جایی عد انگلیس وایران و خودکشیان باهفصا آکتیا به خودکشیان قبیه فرنگ با زین استعمال برآیدان مرابطانیه مرصبات فرنگ که در پهلوی شهرهای همه ایران دایر است سورت منقلی کفر خراسان برای آنها پسته میوه مرصسه روی خود گذاشته شده . فرنگ جایی عد انگلیس وایران تاریخ ۱۳۰۹ - ۱ - ۱۱

اعلان حراج ۲

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

اعلان حراج ۴

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

اعلان حراج ۵

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

اعلان حراج ۶

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

اعلان حراج ۷

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

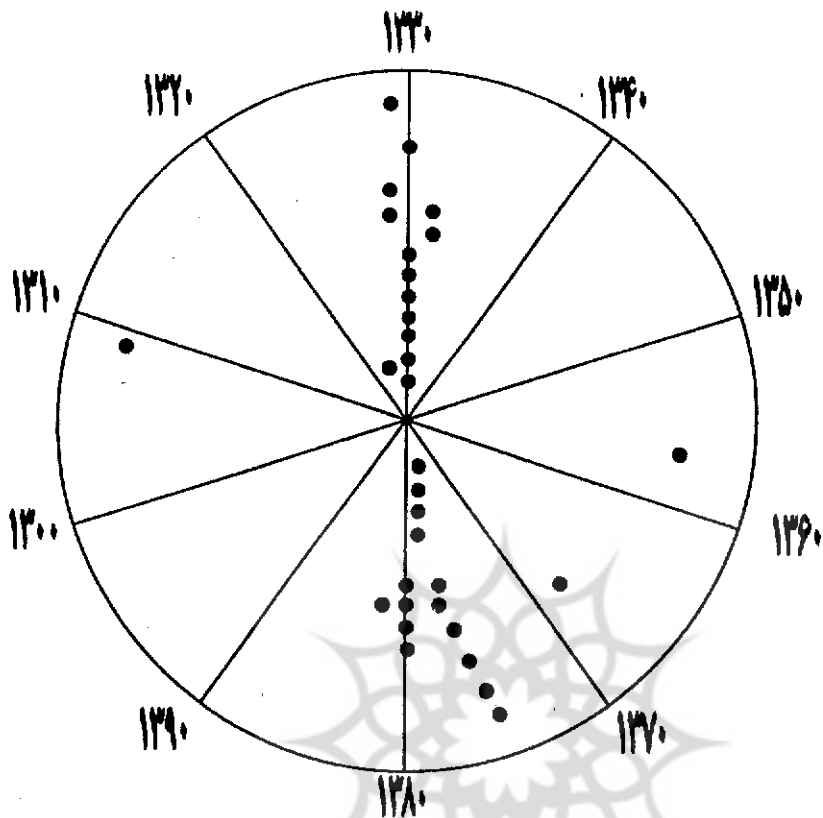
اعلان حراج ۸

تاریخ ۱۳۰۹ اسفند ماه ۱۳۰۹
 شماره ۱۰۰
 روزنامه پروین خمسه
 چاپخانه مطبوعاتی زنجان

متولد شد اما پس از یک سال انتشار به خاموشی گرایید. پس از تعطیلی هفته نامه آذر هفته نامه شهنواز به مدیریت جواد مقدمی و کریم زعفری در اردیبهشت ماه ۱۳۲۸ منتشر شد. همزمان با انتشار هفته نامه شهنواز نشریات متعدد دیگری نیز انتشار یافتند که از جمله آنها می توان به هفته نامه های صدای زنجان (شهریور ماه ۱۳۲۹)، زنجان (احتمالاً بهمن ماه ۱۳۲۹)، عقوبت (۱۳۳۰)، قزل اوزن (اردیبهشت ماه ۱۳۳۰)، صدای خمسه (احتمالاً خرداد ماه ۱۳۳۰)، عهدکیان (دی ماه ۱۳۳۰)، مهرشاه (خرداد ماه ۱۳۳۰)، جلم جم (آذر ماه

پیوند مدرنیته با وسایل ارتباط جمعی ناگسستگی است چرا که با صنعتی شدن و رشد و گسترش شهرها و تبدیل جوامع سنتی به جوامع مدرن و توده ای، رسانه های میان فردی و سنتی قادر به پاسخگویی مطالبات و نیازهای این جوامع در سطح کلان نبودند.

نمودار پراکندگی مطبوعات بر اساس سال شروع انتشار در استان زنجان

است که از جمله آنها می‌توان به نشریات پیام‌زنجان (آذرماه ۱۳۶۷)، امیدزنجان (آذرماه ۱۳۷۱)، شهاب زنجان (آذرماه ۱۳۷۳)، ندای زنجان (مهرماه ۱۳۷۶)، امین زنجان (تیرماه ۱۳۷۸)، فردای روشن (آذرماه ۱۳۷۸)، پیک‌آذر (شهریورماه ۱۳۷۹)، مردم خداینده (فروردین ۱۳۷۹)، نگین سبز (خردادماه ۱۳۷۹) ندای ابهر (اسفندماه ۱۳۸۰)، بهارزنجان (اسفندماه ۱۳۸۰)، صدای زنجان (اسفندماه ۱۳۸۰)، مهرزنجان (تیرماه ۱۳۸۱) و زنجان‌شورا (دیماه ۱۳۸۱) اشاره کرد.

در نمودار زیر، میزان پراکندگی مطبوعات استان زنجان در تاریخ هفتادوسه‌ساله خود یعنی از ۱۳۰۹ تا ۱۳۸۲ نشان داده شده است. این نمودار براساس سال شروع انتشار نشریات تهیه و به فاصله‌های زمانی ۱۰ساله تقسیم شده است.

■ نیاز به اطلاعات، آگاهی و خبر یکی از نیازهای اساسی و بنیادین زندگی اجتماعی انسان به شمار می‌آید.

■ امروزه یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی در هر کشوری با نظام رسانه‌ای و وسایل ارتباط جمعی آن جوامع سنجیده می‌شود و در این میان نقش و اهمیت مطبوعات نیز انکارناشدنی است.

۱۳۳۰)، خنسه (شهریورماه ۱۳۳۰)، مدافع زنجان (آذرماه ۱۳۳۰) و ابهر رود (مردادماه ۱۳۳۱) اشاره کرد.

محاسبات انجام شده نشان می‌دهد که بیشترین تعداد مطبوعات قبل از انقلاب در فاصله بین اردیبهشت ۱۳۲۸ تا مرداد ۱۳۳۲ انتشار یافته است. تنها روزنامه‌ای که انتشارش پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ادامه یافته، هفته‌نامه «جام‌جم» بوده که آن هم پس از یک‌سال تعطیل شده است. از سال ۱۳۳۳ ش تا وقوع انقلاب اسلامی هیچ نشریه‌ای در استان زنجان منتشر نشد. در واقع می‌توان گفت این استان، رکود مطلق ۲۵ ساله را تجربه کرده است.

پس از وقوع انقلاب اسلامی، اولین نشریه استان متناسب با حال و هوای انقلاب و با نام انقلاب زنجان توسط استاد رحمان افشارچی در اردیبهشت‌ماه ۱۳۵۸ منتشر شد. پس از تعطیلی انقلاب زنجان در مرداد ۱۳۶۰ به مدت هفت سال در زنجان هیچ نشریه‌ای منتشر نشد.

در سال ۱۳۶۷ نماینده وقت زنجان در مجلس شورای اسلامی، آقای مصطفی ناصری، اقدام به انتشار هفته‌نامه پیام‌زنجان کرد که تا امروز طولانی‌ترین عمر مطبوعاتی را در تاریخ مطبوعات استان به خود اختصاص داده است. پس از گذشت چهار سال از انتشار هفته‌نامه پیام‌زنجان احمد حکیمی‌پور (آقایاری) نماینده استان زنجان در مجلس چهارم نیز اقدام به انتشار هفته‌نامه امیدزنجان کرد که به دنبال آن فضای مطبوعاتی توسط این دو نشریه گرم شد و وقته ۲۵ ساله‌ای که در اثر کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ایجاد شده بود با همت فعالان سیاسی و روزنامه‌نگاران پس از انقلاب از بین رفت. در فاصله بین اردیبهشت ۱۳۵۸ (شروع انتشار هفته‌نامه انقلاب زنجان) تا امروز تقریباً ۱۶ عنوان نشریه در استان زنجان منتشر شده

سال شروع انتشار یک نشریه به صورت نقطه مشخص شده است. هر نقطه در این نمودار، در واقع نماد شروع انتشار یک نشریه است. همان گونه که در نمودار دیده می شود، بیش از ۱۴ عنوان نشریه در سال های ۱۳۲۸ تا ۱۳۳۲ منتشر شده است. با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ رکود و وقفه ای ۲۵ ساله در زنجان حاکم شده و در طی این مدت حتی یک نشریه هم امکان انتشار نیافته است، تا این که با ورود به سال های اولیه انقلاب و با انتشار انقلاب زنجان این رکود شکسته شده و انتشار نشریه استمرار یافته است. همان گونه که نمودار نشان می دهد در بین سال های ۱۳۵۸ (شروع انتشار هفته نامه «انقلاب زنجان») تا امروز نزدیک به ۱۶ عنوان نشریه در استان منتشر شده است که نشانگر گسترش فضای باز سیاسی و تنوع و تکثر مطبوعات است. هم اکنون مطبوعات استان زنجان هم به لحاظ کیفی و هم به لحاظ کمی جزو بهترین های کشور به شمار می آیند و موفقیت غرفه «خانه مطبوعات استان زنجان» در بین مطبوعات شهرستان ها در دهمین نمایشگاه مطبوعات کشور، نیز نشانه ای برای اثبات این مدعاست. لازم به ذکر است کتاب تاریخ مطبوعات زنجان توسط نگارنده تهیه شده و آماده انتشار است. □

پی نویسی ها:

۱. انتشار نشریات ادواری با اخبار دست نویس که به آن «آویزه» می گفتند ابتدا در ایتالیا در قرن چهاردهم آغاز شد و از قرن پانزدهم به صورت نشریات تک ورقه درآمد.

از آغاز قرن پانزدهم در اثر یک رشته از عوامل سیاسی، اقتصادی و فکری نیاز به کسب خبر به طور قابل توجهی در غرب افزایش یافت. عواملی مانند رنسانس و تجدید حیات دوباره علمی و ادبی و نیز رفورم و اصلاحات، تأثیر فراوانی بر مطبوعات غرب گذاشت. با اختراعات و رشد و گسترش مبادلات بازرگانی، مالی و بانکی نیاز به ایجاد شبکه خبری جدید متناسب با پیشرفت های صورت گرفته افزایش یافت و با تولد صنعت چاپ امکان تکثیر سریع اطلاعات و اخبار میسر شد. با اختراع دستگاه های چاپ پیشرفته امکان تولد نشریات ادواری چاپی نیز میسر گشت. این تحول در صنعت چاپ چنان عظیم بود که از آن به عنوان عصری تازه یاد می کنند و عصر ماقبل چاپ و مابعد چاپ را از هم جدا می کنند؛ عصر چاپ و اصطلاحاً «کهکشان گوتنبرگ»

■ یک منطقه می تواند نمایانگر رشد و توسعه مدنی آن منطقه باشد.

■ زمانی که نخستین نشریه زنجان انتشار یافت، ۳۰۹ سال از پیدایش روزنامه در غرب و ۹۴ سال از پیدایش روزنامه در ایران می گذشت.

■ پس از تعطیلی انقلاب زنجان در مرداد ۱۳۶۰ به مدت هفت سال در زنجان هیچ نشریه ای منتشر نشد.

را برای عصر مابعد چاپ به کار می برند. اروپا در سال ۱۴۳۶ م. به همت یوهانس گوتنبرگ وارد کهکشان جدید شد و در فاصله ای کوتاه چاپخانه ها در اکثر کشورهای اروپایی به کار افتاد. اما اولین روزنامه به سبک مدرن و امروزی در غرب در سال ۱۶۲۲ م منتشر شد. با مقایسه تاریخ انتشار اولین روزنامه در غرب و اولین روزنامه در زنجان فاصله زمانی ۳۰۹ سال به دست می آید.

۲. آغاز تاریخ مطبوعات ایران را باید سال ۱۲۱۶ ش که روزنامه میرزا صالح شیرازی در تهران انتشار یافت، دانست. با انتشار نخستین شماره کاغذ اخبار در آوریل ۱۸۳۷ م مصادف با ۱۲۱۶ ش و محرم ۱۲۵۳ ق، روزنامه نگاری به طور رسمی در ایران متولد شد. انتشار این نشریه به صورت ماهیانه بوده و نام خاصی نداشته است و بیشتر با عنوان «اخبار دارالخلافة تهران» منتشر می شده است. کاغذ اخبار در حقیقت ترجمه تحت اللفظی Paper News انگلیسی بوده است که بعدها در زمان امیرکبیر تبدیل به روزنامه شد.

منابع:

۱. ارتباط شناسی، دکتر مهدی محسنیان راد، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۸۰.
۲. تاریخ جراید و مجلات ایران، سید محمد صدر هاشمی، انتشارات کمال، اصفهان، جلد دوم، چاپ دوم ۱۳۶۳.
۳. راهنمای مطبوعات ایران، سید محمد صدری طباطبایی نائینی، جلد اول و دوم، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها، ۱۳۷۸.
۴. راهنمای مطبوعات عصر قاجار، سید فرید قاسمی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها، تهران، ۱۳۷۲.
۵. روزنامه های ایران از آغاز تا سال (۱۳۲۹ ه. ق. ۱۲۹۸ ش) ترجمه و تدوین خمای زاده، انتشارات اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲.
۶. سیر ارتباطات اجتماعی، حمید مولانا، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی، ۱۳۵۸.
۷. شناسنامه مطبوعات استان زنجان (۱۳۸۰، ۱۳۰۹) الف. حیدری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۰.
۸. شناسنامه مطبوعات ایران، مسعود برزین، انتشارات بهجت، ۱۳۷۱.
۹. نشریات موجود.